

**NARATIVNA SIMBOLIKA „MLADONACIONALNOG“
FENOMENA**

**THE NARRATIVE SYMBOLIC OF 'YOUNG-NATIONAL'
PHENOMENON**

Sažetak

Mladonacionalni pokreti predstavljaju karakterističan fenomen koji u svom simboličkom vjerovanju teži izgrađivanju i(li) oslobađanju vlastite nacije od njenih uzurpatora. Pojavljuju se u specifičnom razdoblju sloma Meternihovog i vaskrsavanja Vilsonovskog ideala u međunarodnoj politici. Kao pokret javljaju se 30-ih sa Mladom Italijom ali u budućnosti sam koncept „mladonacionalnog“ umnogome prevazilazi izvorne macinijevske ideje i poimanja nacije te njoj analogne percepcije države, politike i historije. Simbolika „mladosti“ do danas je ostala fetiš nacionalizma insistirajući ne samo na ideji nacionalnog oslobođenja već i na permanentnom voluntarizmu omladine kao garancije nacionalnog ideološkog reproduciranja. Izvodeći svoje ime iz semiotike vitalnosti, ona ostaje duboko urezana kategorija unutar društveno-političkih organizacija koja u svakom svom obliku nastoji da perpetuira mladost kao kategoriju opstojnosti određene zajednice.

Ključne riječi: *mladonacionalni pokret, nacija, nacionalizam, ideologija, metode djelovanja*

Summary

Young-National movements represent characteristic phenomenon that in its symbolic belief tends to construct and/or liberate their nations from its usurpers. In international politics, they emerge in a specific period of the collapse of von Metternich's and resurrection of Wilsonian ideals. They appeared as a movement during 1830s, represented by the Young Italy, yet in the future, the concept of 'Young National' greatly exceeds original Mazzinian ideas and comprehension of nations and its analog perception of the state, politics and history. Symbolism of 'youth' has so

far remained a fetish of nationalism insisting not only on the idea of national liberation, but also on the permanent youth voluntarism as a guarantee of national ideological re-production. Through derivation of its name from the vitality's semiotics, it remains a deeply embroidered category within the socio-political organizations that have a tendency to perpetuate youth as a category of existence for certain community in every form.

Key words: *young-national movements, nation, nationalism, ideology, policy methods*

Uvod u problematiku „mladonacionalnog“

Priča o fenomenu mladonacionalnog je jedna narativna pripovijest o idejama, nastanku, djelovanju i tendencijama mladonacionalnih pokreta. Narativna transmisija "podliježe prisili" (Lyotard, 1990:64) i predstavlja fundus njenih idejnih i mitoloških deskripcija od kojih su "priče o porijeklu" (Lyotard, 1990:64) istinsko leglo zazivanja narativne simbolike i njenog proizvođenja u djelatnu politiku. Svaka nacija ima vlastiti identitet konceptualiziran na vlastitom povijesnom iskustvu i sa različitim historijskim htijenjima, ali postoje i određene zajedničke karakteristike, fenomeni i ideje koje promatramo kroz percepciju etnija, nacija i nacionalizma kao tendencije unutar nacionalnih pokreta koje možemo identifikovati i tipologizirati unutar teorije. Smitovski rečeno, svaka nacija ima vlastite koncepcije i predodžbe te postoje neka bitna obilježja nacionalnog identiteta: domovina/otadžbina, zajednički mitovi i sjećanja, zajednička kultura, zajednička prava i dužnosti pripadnika nacije te moderna ekonomija sa ljudskom mobilnošću (Smith, 2010). Van ovog idejnog korpusa nacionalnog identiteta postoje silnice koje su, andersonovski, zamislile naciju na određeni način, sa određenim sjećanjima, vjerovanjima, ciljevima i nacionalnim osjećajima. Jedan jako bitan fenomenološko-simbolički kompleks karakterističan po svojoj rasprostranjenosti, utjecaju i važnosti za razumijevanje pojma nacionalnog i njegove inspiracijsko-motivacijske plime mobilizacije je pojava mladonacionalnog

pokreta kao povijesne kategorije umnogome specifične kada se govori o naciji i nacionalnim pokretima. Simbolički iskaz složenice mladonacionalnog kao konstrukt sačinjen je od pojma "mlad" i nacionalnog prefiksa. *Simbol-mit kompleks*, rekao bi Smith, u ovom slučaju možda je najbolje pojmiti iz *organschaft*/organicističkog razumijevanja nacije. Za organiciste nacija nije puki konstrukt, izmišljotina, *techna*, već biološki organizam sa navlastitom biti *po sebi* odnosno idiosinkratičan tip kao takav. Ovakvim razumijevanjem nacije operira i ideja "mladosti" kao ideja simboličkog kapitala vitalnosti određene nacije i njenog *reinkarnog* podmlađivanja, jedne životnosti koja u vrevi historijske plime vlastitu naciju funkcionalno pozicionira u svojevrsnoj rustemovskoj egzistenciji nasuprot stranih i unutrašnjih Drugih te u skladu s njom prilagođava njenoj potrebi jednu obaveznu filozofiju historije i unutarne figuriranje *ontoteoloških* pojmova: izabranih naroda, svete zemlje, mesijanske uloge i mitologije zlatnog doba. Kroz faktičku operacionalizaciju nacionalne ideologije putem novih leća nacionalne volje i(li) volje za nacijom mladonacionalni pokreti izgrađivali su vlastite sisteme ideološkog prevrednovanja svih stvari odnosno jednog *Weltanschauunga*, tj. pogleda na svijet. Ono što je zajedničko i ranijim i kasnim „mladim“ pokretima je semantika/semiologija riječi „mlad“ i „omladina“, koje su "označavale (...) dinamičnost, naprednost, idealizam, spremnost da se samog sebe žrtvuje i revolucionarna stremljenja“ (Anderson, 1997:113). Mlad nije ipak označavalo samo omladinu, već je prije svega naglašavalo ideju – štaviše, jednu naglašenu organsku simboliku vaskrsavajućeg *nationbeinga*. Ne možemo a da ne primijetimo gotovo pa strausijansku ulogu intelektualaca u nacionalnom projektovanju i da se pozovemo na uvide Kautskog i Kedouria¹ koji su, ističući važnost intelektualaca, tvrdili da kod ovog drugog isti nemaju samo ulogu kanalizatora već ulogu, Brubaker bi rekao, „nacionalnih poduzetnika“ (vidi: Brubaker, 2004, 2009) odnosno kreatora samog simbolično-realno-emocionalnog naboja

¹ Za Kedourieve poglede na „vaskrsenje“ nacionalizma i avangardnu ulogu intelektualaca: više u Kedourie, 1994. Slične poglede u slučaju intelektualnog obrazovanja nacionalnog kolektiviteta, slučaj Mađarske, u Igotus, 1972.

nacionalnog ideološkog habitusa. Ono što Kedourie ima za pravo jeste da je mladonacionalna matrica preuzimana putem socijalizacije i od njegovog nastanka sa Mladom Italijom riječ „mlad“ ušla je kao „organsko semiotičko tkivo“ u brojne nacionalne naracije.² Jedan od najvažnijih uzroka masovnog korištenja termina „mlad“ i „omladina“ jeste u njegovom simboličkom kapitalu i privlačnosti pojmova vitalnosti, regeneracije i nacionalnog preporoda. Osnovni elementarni kod kroz koji posmatramo naš fenomen ide po svojoj specifičnosti utjecaja različitih ideoloških pravaca i njihove kohabitacije unutar dominantno nacionalnog prefiksa. U ostale sekvence bitne za razumijevanje fenomena mladonacionalnog spadaju: koncepcija borbe protiv unutrašnjeg i vanjskog neprijatelja, metode djelovanja, pogledi na filozofiju historije i ulogu države, jezik nacionalnosti i „vaskrsenje“ naroda uz nezaobilazne koncepcije, slike i mitove o herojskom.

Kontekstualizacija naracije

Nacionalni pokreti javljaju se u različitim periodima. U našem razmatranju problema mladonacionalnih pokreta bitno je naglasiti kako se oni najčešće javljaju u historijskom vremenu od 1830-ih do 1919. kada su u Evropi mnoge etnije dobile svoju nacionalnu državu kao što su Poljska i Turska, dok su druge ostvarile svoje težnje ujedinjenja sa drugim bratskim narodima kao što je riječ o Slovencima. Prvi val „mladih“ pokreta 1830–1849. nastajao je u Evropi Meternihovog, konzervativnog koncepta u

² Za razliku od Kedourie koji ne aplicira svoj koncept nacionalnosti na Veliku Britaniju i Sjedinjene Američke Države mi ne slijedimo taj redukcionistički koncept abolicije angloameričke civilizacijske tekovine kao anacionalne (čitaj: univerzalne, nepartikularne) teritorije slobode. Naspram takvog razmišljanja u propitivanju mladonacionalnih ideja jasno je kako su i države angloameričke kulture iskusile mladonacionalne pokrete, a koje su u američkom slučaju rezultirale mitomesijanskim aksiologijama američkog eksepcionalizma koji u svojoj interpretaciji politike insistira na Americi kao hegelijanskom ovaploćenju svrhe povijesti u kontekstu američke univerzalno demokratske (čitaj: nacionalističke) ideje.

kojem su vladale stare dinastije.³ Evropsko-kontinentalni mladonacionalni pokreti nastali u to doba poput Mazzinijeve Mlade Italije⁴, Heineove Mlade Njemačke, poljskih nacionalnih emigrantskih organizacija, u to vrijeme skoro svi su svoje djelovanje morali organizirati izvan „zamišljenih nacionalnih granica“, a centar za ove pokrete bila je Francuska. Našavši se pod žestokom opresijom i ekskomunicirani, pobornici nove nacionalne

³ Kao što Gellner ističe, "the political system set up in Vienna in 1815 remains totally, uncompromisingly, non-nationalist in its organising principles" (Gellner, 1997:40). Upravo zbog toga je doba nakon 1815. bilo doba iredentizma, separatizma, pobuna i nacionalnih pokreta, koji su počeli sa Grčkom, a nastavili dalje sa Poljskom, Italijom, Njemačkom, Češkom, Mađarskom, Belgijom i drugim nacijama, koje su se našle pod dinastičkim žezlom evropskog koncerta. Postoji još jedan interesantan detalj zašto su nastajali „mladonacionalni“ pokreti. Prije svega oni su nastajali u: Češkoj, Sloveniji, Irskoj, Poljskoj i drugim dijelovima Evrope kao nova snaga, koja se obično, odbacujući imperijalnu državu, našla i na suprotnoj strani spram starih elita vjernih imperijalnom poretku. Tako su „mladi“ iskristalizirali svoju poziciju naspram „starih“ ali konzervativnih i legalističkih elita koje su često bile aristokratsko, plemićke i kao takve iz svog elitizma nisu željele da se identifikuju sa „demotičkom“/etničkom (niskom) već sa imperijalnom (visokom) kulturom i civilizacijom.

⁴ Mazzini je bio "prvak *risorgimenta*, pokreta za ujedinjenje Italije" (Ravlić, 2003:213), a u manifestu udruženja Mlada Italija ističe se da je njen cilj revolucionarno djelovanje za oslobođenje italijanskih država od vlasti i ujedinjenje u slobodnu i nezavisnu državu. Manifest Mlade Italije po Mazziniju nije bilo kakav spis već slobodarski tekst koji ističe ciljeve nacionalnog samoostvarenja i kroz njega upotpunjavanja individualne egzistencije u slobodnim i naprednim kategorijama. Sredinom tridesetih godina 19. stoljeća Mlada Italija je brojala više desetina hiljada članova, kojim se kasnije priključio i legendarni komandant Garibaldi, ali su njihova nastojanja ostala neostvarena. Zagovarao je centralizam i unitarizam budući da je italijansko iskustvo lokalnih, municipalnih vojvodstava, kraljevstava, po njemu, bila osnovna prepreka za ujedinjenje Italije. Kod Mazzinija nacije posjeduju svoje karaktere i svoje historijske misije, tako da Rusi trebaju civilizirati Aziju, Poljaci Slavene, Germani su mislioci, dok Francuzi imaju akciju, a Britanci industriju. Pravo na samoopredjeljenje dodjeljivao je ipak on samo dovoljno velikim nacijama, što je jedna općenita tendencija koju možemo primijetiti još kod Hegela, kasnije kod Marxa i Engelsa, sve do J. S. Milla. Ipak, na evropskom nivou on je zagovarao federalizam nacija-država te vjerovao u mogućnost harmoničnog suživota nacija. O Mazziniju, njegovim teorijskim i životnim pretenzijama i idealima više vidjeti u: Mack Smith, 1994.

ideje poput Mazzinija, Heinea, Mickiewicza kao i njihovo djelovanje bilo je unaprijed osuđeno na propast budući da je kontrarevolucionarna klima 1848–1849. bila suviše moćna. Mada ovi pokreti nastavljaju i dalje djelovati, njihov utjecaj je bio marginaliziran. U angloameričkom kontekstu Mlada Amerika⁵ i Mlada Engleska⁶, nalazeći se unutar stabilnih liberalnih poredaka, nisu svoj nacionalni program bazirali na nacionalnom oslobođenju, već su ove dvije grupacije tražile model daljnje afirmacije postojećih nacija-država. Mladonacionalni pokreti se javljaju i u manjim evropskim narodima poput Mladočeha⁷, Mladoslavenaca, Mlade Latvije i Mlade Irske.⁸ Ovi pokreti se u svom djelovanju razlikuju s obzirom na konkretne prilike unutar svake pojedinačne carevine. Dok su Austro-Ugarska i Velika Britanija, dopustivši ograničeni parlamentarizam etničkim manjinama, nudile određena prava, u Rusiji su se Latvijci, Gruzijci, Poljaci i drugi neruski

⁵ Općenito se Edwin de Leon i George Henry Evans smatraju osnivačima političke organizacije tokom 1845. godine. Prema Eyalu, postojalo je tokom 1840-ih i 1850-ih veliki broj grupa unutar Demokratske stranke koji su nosili ime Mlada Amerika (Eyal, 2007). Tokom 1860-ih politički značaj grupe slabi i dolazi do marginalizacije njenog direktnog utjecaja.

⁶ Mladu Englesku, nastalu za vrijeme viktorske ere, činila je grupa torijevskih aristokrata. Vođa grupe bio je Benjamin Dizraeli mada on nije bio aristokratskog porijekla niti studirao na Etonu ili Kembridžu. Richard Monckton Milnes je skovao ime „Mlada Engleska“ koja je po svojim ideološkim principima baštinila romantičarske ideje idealiziranog feudalizma i ideje viteštva, socijalnog konzervativizma, ali i odgovornog plemstva. Kako grupa nije uspjela da proširi svoju društvenu bazu van uskog akademskog kruga prijatelja, nakon 1847. godine slabi njena unutrašnja kohezija i značaj.

⁷ Mladočesi ili Nacionalna liberalna partija djelovala u razdoblju 1863–1918. Činili su antiklerikalni i antiapsolutistički dio češkog političkog spektra, a zadržali su od saradnje sa plemstvom koje je bilo općenito konzervativno i antireformističko. Isticali su važnost nacionalnog jezika i češke autonomije.

⁸ Mlada Irska kao pojam skovana je u engleskoj štampi da bi se obilježila jedna grupacija ljudi koji su zagovarali nacionalno oslobođenje. Svoje ideje najviše su zagovarali kroz list *Nation* koji je od samog objavljivanja postao jako utjecajan glasnik. *Nation* su osnovala 1842. dvojica mladih nacionalista: Charles Gavan Duffy i Thomas Davis. Nakon smrti ovog drugog (1842) grupacija se podijelila u pro'doneloovski tabor, koji je osuđivao korištenje nasilja i terora, uvijek i vazda i O'Brienove grupe koje je odbijala da nasilje odbaci kao način borbe za nacionalno oslobođenje.

narodi našli pod udarom službene politike rusifikacije, s jedne, i pod prijetnjom germanizacije, a druge strane granice. Nalazeći se između dva imperijalizma, ove pokorene zajednice tražile su način da očuvaju vlastiti identitet. Svaka etnička zajednica imala je vlastita iskušenja, tako su preteča Mladoturaka, Mladoosmanlije, bili često predmet političkih i policijskih proganjanja dok nisu protjerani pa su i svoje glasilo "Hurriyet" (Sloboda) izdavali u Parizu.⁹ Djelovanje Mladorusa bilo je obilježeno u Evropi najtežim prilikama, suočeni sa carskim apsolutizmom na, jednoj strani, i neobrazovanim masama seljaka, na drugoj, pokušali su u danim prilikama djelovati na način koji bi omogućio prenošenje prosvjetiteljskih ideja među narodom. U Bosni i Hercegovini i u većinski srpskim dijelovima Austro-Ugarske djelovalo je mnogo tajnih srpskih nacionalističkih organizacija koje su sa izbijanjem Prvog svjetskog rata bile pod prismotrom vlasti, a njihovi članovi hapšeni i likvidirani.

Ideološki simulakrum

Opisati ovaj cjelokupni galimatijas ideologija i ideja u nacionalnim pokretima u jednostavnom rješenju mogli bismo orvelovsko-kišovski reći da je sama priroda nacionalizma šizofrena, ali da je ona kao takva *sama sebi* upravo *idiosinkratična* i *naturalna*. Kada bismo pokušali razumjeti zbog čega je sam nacionalizam često legitimacijski neokrznut nakon velikih historijskih rezova, padova i revolucija, moguće objašnjenje jeste što je ideologija nacionalizma, sposobna da u sebe subsumira najrazličitije odnose i njihove ideologije, dok sama u sebi ostaje prazan pojam. Tek sa emocionalno-simboličkim nabojem nacionalizam postaje to što jest – snaga po sebi i za sebe. Sve

⁹ Prvi kongres osmanske opozicije održan je 4. februara 1902, a događaj je organizovan uz saradnju vlade Francuske. Tada je Ahmed Riza (1859–1930) koncept „osmanskog“ zamijenio terminom „turski“ (Hanioglu, 2001). U nominalnom smislu 1902. je prekretnica kada turkizacija osmanskog (pokušaj instaliranja vernakulara kao jezika imperijalne politike) prerasta u turkizaciju za Tursku kao nacionalni ideal.

druge ideološke konstrukcije dolaze kao *idejna odjeća*, dok nacionalizam tendira da ostaje „biće koje jest“ – odnosno biološka datost neispražnjenog simboličkog rezervoara. Kao takav, nacionalizam ustvari, ispostavljaajući sve druge ideologije za gorivo i izgarajući njihov kapitalistički, socijalistički i dr. momentum, uspijeva da sačuva nacionalni identitet bez ikakve samoistrage koja bi narušila njegovu vjerodostojnost. Govoreći u ovim pojmovima, mogli bismo u teološkim kategorijama svrstati nacionalizam kao „božanstvenu ideologiju“, ili strausijanski rečeno, priznajući svaku drugu ideologiju i njenu istinitost (osim *svog* nacionalizma) za ljudsku kreaciju, istovremeno tu istinu (nacionalizam) smatra nadljudskom kreacijom. Sasvim je jasno da, samopercipirajući vlastiti identitet, naturalistički subjekt nikada ne može narušiti ideološki legitimitet nacionalizma niti može istrošiti njen mobilizirajući kapital. Mnogi autori se slažu da je "nacionalizam (...) poučan u svojoj ambivalentnosti u pogledu moderne, budući da je u isto vrijeme pokretač prijelaza u modernu (Gellner, 1983) i branitelj tradicija kojima je prijetio progresivni zamah moderne. To janusovsko svojstvo nacionalizma, pomoglo mu je, čini se, da postane jedan od pobjednika doba ideologije“ (Schwarzmantel, 2005:22). Kao što smo već spomenuli, mladonacionalni pokreti baštinili su jako različite ideološke vrijednosti kako u odnosu na srodne pokrete tako su i unutar sebe često bili koncipirani od nekada antipodnih ideoloških koncepcija i vrijednosnih predispozicija. Kada otvorimo ideološku panoramu, možemo vidjeti kako je tu bilo različitih liberalnih, socijalističkih, anarhističkih, konzervativnih i svakako nacionalističkih ideoloških pozicija. U osnovi postoje dvije nacionalističke matrice/teorije: jedna koja izjednačava naciju sa rasom i povezana je sa primordijalističko-organicističkim poimanjem nacije i druga u kojoj je nacionalizam pojmljen prema modernističkim koncepcijama koje ne slijede ideje historijskih datosti i predodređenih naroda. U nacionalne koncepcije koje slijede rasne i organske teorije o naciji spadaju J. L. O'Sullivan iz „Mlade Amerike“¹⁰, Vladimir Gaćinović¹¹ i Borivoje Jevtić iz „Mlade

¹⁰ Više o odnosu mesijanizma, rasizma i Mlade Amerike: u Horsman, 1981.

Bosne“, dok liberalno-nacionalnu koncepciju nacije slijede Heinrich Heine (1797–1856) i cijela Mlada Njemačka te Giuseppe Mazzini (1805–1872) iz Mlade Italije. Treba naglasiti kako su i Mazzini, Atatürk, Ziya Gökalp, Namik Kemal, Dimitrije Mitrinović i dr. skloni posmatranju nacije na jedan organicistički način uz etnostereotipizirane i konstruirane etničke ličnosti, ali je njihov odnos spram same nacije pojmljen kroz razumijevanja procesa socijalizacije u kojem se oblikuje nacionalna svijest i „kuje njen duh“. Bitno je naglasiti kako je to vrijeme prelaza iz 19. u 20. stoljeće poznavalo teoriju *organschafta* kao dominantnu objašnjavajuću paradigmu koja je onda iz naturalističke perspektive mogla operirati pojmovima etnoličnosti i drugim socijalbiološkim analogijama. Dominantna teorija među mladonacionalistima bio je republikanizam i liberalizam, dok je Mlada Amerika preko *United States Magazine and Democratic Review* aktivno zagovarala nacionalistički program optočen „vrlinama“ američke nacije i države koje proizlaze iz njenog liberalnog i demokratskog principa.¹² Mlada Amerika u svom ideološkom programu iskazivala je privrženost *laissez-faire* kapitalizmu i teritorijalnom širenju opravdanom kroz američku moralnu supremaciju. Mlada Njemačka isticala je principe demokratije nasuprot političkom apsolutizmu i vjerskom opskurantizmu uz odvajanje crkve i države, emancipaciju Jevreja i

¹¹ Vladimir Gaćinović (1880–1917) je bio organizator revolucionarne borbe i u kontekstu nacionalnog oslobođenja ideja jugoslavenstva bila je tek naknadno usvojena kod njega, dok je grupu „Mlada Bosna“ snažno određivao princip "etničkog pansrbizma" (Zgodić, 2003:554). Gaćinović u književno-poetskim metaforama nacionalne čistoće konstatira kako "u srpsko vino ne treba dolivati hrvatsku vodu" (Zgodić, 2003). Nacija je shvatana kao prirodna/primordijalna datost, uz recepciju ideja ekskluzivne srpske misije, tj. mesijanizma. Dimitrije Mitrinović (1887–1953), za razliku od njega, imao je antiapsolutističke i antimonarhističke nazore i koncepcije nacije.

¹² John Louis O'Sullivan u inicijalnom broju *United States Magazine and Democratic Review* i(li) *Democratic Review* kaže: "We believe (...) in the principle of *democratic republicanism* (...). "All history has to be re-written; political science and the whole scope of all moral truth have to be considered and illustrated in the light of democratic principle." O'Sullivan, 1838.

bolji položaj žena.¹³ Članovi Mlade Evrope bili su liberalno orijentirani gajeći zajedničku vjeru u Mazzinijev san o federalnoj Evropi harmoničnih nacija.¹⁴ Nije liberalizam bio samo obilježje zapadnoevropskih i angloameričkih pokreta. Na istoku Evrope mlade Osmanlije,¹⁵ kao prethodnici Mladoturaka, iskazivali su zahtjeve za ustavnom vladom i službenim nacionalizmom kroz favoriziranje turcifikacije naspram multireligijskog/miletskog osmanizma. Kasnije su Mladoturci krenuli ozbiljnim reformama ka modernizaciji društva, ali je tek Ataturk¹⁶ „Nacionalnim paktom“ uspostavio temelje republikanizma i laičko-sekularne države. Razvoj ruskog revolucionarnog djelovanja u emigraciji pogotovo u Cirihu (Švicarska) kasnije u 20. stoljeću svoj razvoj nastavlja u Parizu i Berlinu (Perović, 1994). Mjesto djelovanja u emigraciji uvijek je utjecalo na ideološku pozadinu nekog pokreta. Tako su i Mladoturci došli u kontakt sa prosvjetiteljskom literaturom Voltera, Monteskeja, Kanta i drugih, nakon što su Mladoosmanlije, boraveći u Parizu, prevele veliki broj njihovih djela. Posebno su bili značajni međusobni kontakti nacionalnih

¹³ Karl Gutzkow (1811–1878), član Mlade Njemačke, slično stajalištu Mladorusa, bio je protiv institucije braka i vjere u otkrovenje. Kao i Heine, bio je jako oduševljen Napoleonom u mladosti (kao i Mustafa Kemal Ataturk), dok je cjelokupna intelektualna klima unutar Mlade Njemačke bila frankofilna i antiklerikalna.

¹⁴ Za pripadnike Mlade Evrope te uopće nacionalne pokrete sve do proljeća naroda 1848–1849. moglo bi se reći da je „nineteenth-century unificatory nationalism could be relatively benign and liberal, and could act in alliance with liberalism“ (Gellner, 1997:53).

¹⁵ Mlade Osmanlije / *Yeni Osmanlilar* su kao tajna organizacija formirani 1865. Predstavljaju prethodnika Mladih Turaka, a iskazivali su i slične ideje prije svega zahtjeve za ustavnom vladom i turkizacijom carstva. Pjesnici Namik Kemal (1840–1888) i Ziya Pasa (1825–1880) su bili njihovi najvažniji članovi, a brojali su i nekoliko prinčeva u svojim redovima. Objavljivali su *Hurriyet* (Sloboda) u Parizu, a nakon 1872. godine proglašenjem amnestije za njihove članove prestaje da bude važniji faktor u državnim poslovima. Namik Kemal je jako doprinio modernizaciji turske književnosti i pisane riječi uopće te je značajan njegov utjecaj na mlade Turke. Prevodio je na turski djela Igoa, Rusoa, Monteskeja ističući ideje patriotizma i liberalizma. Propagirali su slogan *zemlja i sloboda (vatan e hurriyet)* koji nalazimo i kod drugih pokreta simbolizujući težnju za nezavisnom državom i sa njom pretpostavljenom slobodom nacije.

¹⁶ Gazi Efendi Kemal Mustafa Paša Ataturk rođen je u Solunu 1881, umro 1938.

grupa u inozemstvu. Tako se Vladimir Gaćinović kao ideolog „Mlade Bosne“ u Švicarskoj družio sa Trockim i Lunačarskim dok je Sen-Simon imao jak utjecaj na Heinricha Heinea. Mlada Rusija, kao pamflet Pyotra Zaichnevskog, zagovarala je ideje „Ruske socijalne i demokratske republike“ (Yarmolinski, 1956). Po Yarmolinskom, „Mlada Rusija“ se može posmatrati kao prvi boljševički dokument budući da je osim ideja demokratske republike snažno istican revolucionarni pokret kao i socijalistički i anarhistički koncepti koji su se u krajnjoj liniji svodili na anticarizam. Ono što je bitno za Mladu Irsku jeste da su mnogi od njih bili konzervativci, a neki i veliki zemljoposjednici (Davis, 1987). Ovo nije teško razumjeti budući da je antiimperijalna borba bila ujedno i borba protiv dominacije anglikanske crkve, dok snažan prodor engleskog jezika nije mogao ublažiti nacionalne rascjepe u Ujedinjenom Kraljevstvu, posebno u Irskoj. Treba istaći kako je u ostatku Britanije antikatolički sentiment bio jako prisutan, a tek je krajem 1820-ih donesen *Catholic Relief Act* koji je dao određena prava katolicima kao građanima. U izbornom sistemu bilo je irskih zastupnika u parlamentu, ali i sa brojnim ustavnim promjenama Irska je procentualno imala najmanje zastupnika u odnosu na broj stanovnika u parlamentu Ujedinjenog Kraljevstva. Unutar irskog nacionalnog pokreta Mlada Irska zastupala je poziciju revolucionarnog terora, „svugdje i uvijek“, dok su O'Donnelove pristalice, koje su nazivali „Old Ireland“, odbijali da se upuste u kampanju terora protiv britanskih vlasti (Danbom, 1974). Ono što je posebno bitno za većinu ovih pokreta i što ne treba biti iznenađujuće jeste da su bili većinom heterogeni,¹⁷

¹⁷ Skoro je svaki nacionalni pokret izražavao heterogenu strukturu. Da li je s druge strane sam „mladonacionalni pokret“ bio ideološki homogen kao Mlada Njemačka, Mlada Italija, Mlada Engleska, ili heterogen poput Mladoturaka i Mlade Amerike, zavisi od mnogo faktora. Jedan od osnovnih bio bi da li je određeni pokret predstavljao grupaciju unutar nacionalnih pokreta, što je često značilo i njegovu homogeniziranost ili je, kao u paradigmatičnom Mladoturkom slučaju, on činio sam nacionalni pokret sa brojnim i heterogenim grupacijama unutar njega. Međutim „Mlada Bosna“ primjer je da i unutar organizacije kao dijela jednog šireg nacionalnog pokreta – koji bi trebao biti, kako smo rekli, homogeniziran – postoje prijepori odnosno razlike u pogledu na karakter vlasti i odnos prema zapadnoj civilizaciji. Mladonacionalni pokreti su u

što je bilo i razumljivo uzimajući u obzir nužnost ujedinjenog antirežimskog stajališta. Kao što su Mladoturci imali romantičarsko-panturkističku enverovsku liniju i realističko-nacionalističku kemalističku poziciju, tako su i Irci, Rusi, Srbi imali različite koncepcije na koji način ostvariti svoje zamišljene nacionalne ciljeve. Slične tendencije uviđamo na slovenskoj nacionalnoj sceni gdje „Mladoslovenci“, predstavljajući baštinike liberalne misli, kritikuju dotadašnje slovenske elite koje se drže konzervativno i apološki prema politici dvojne monarhije. Unutar poljskog nacionalnog pokreta u 20. stoljeću mogu se primijetiti tri tendencije. „Mlada Poljska“, kao period koji Walicki karakterizira postpozitivistički, predstavlja "revival of romantic tendencies in literature and philosophy" (Walicki, 1994:353)¹⁸ sa imenima Artura Gorskog, Stanisława Prtybyszewskog i Wincenby Lukoslawskog koji su pokušali formulirati romantičnu teoriju nacije gdje nacije imaju *metafizičko*, a države *noumenalno* postojanje. Važne ideje progresivne reinkarnacije, idealizacije poljskog komonvelta kao svjetske paradigmatične ideje, morala u politici, fascinacije *liberum vetom* bile su osnovne karakteristike ovog romantičnog poimanja politike. Nasuprot njima nacionalni pokret „Nacionalna demokratija“ Romana Dmowskog odbijala je ove romantičarske vizije moralne politike, idealizacije prošlosti, metafizičkih pjesmarica o Poljskoj kao „naciji Kristu“. „Nacionalna demokratija“ izražavala je agresivan stav prema manjinama i prema carevinama koje su okupirale Poljsku, uz antisemitski resantiman. Treću tendencija u poljskoj politici predstavlja „Svepoljska omladina“ koja je nastala 1922. godine. Baštineći jak nacionalistički sentiment uz poruku nacionalnog ujedinjenja svih poljskih zemalja te antisemitizam, mogla bi se smatrati ideološkim sudrugom nacionalne koncepcije Romana Dmowskog. Ogroman diverzitet nacionalnih pokreta koji su u 20. stoljeću često bili vezani i za marksističke ideje završiti ćemo onim

zavisnosti od njihove veličine i odnosa prema nacionalnom pokretu imali tendenciju da budu homogeniji ili heterogeniji, ali ipak važi da primjenljivost ovih tendencija nije univerzalno važeća.

¹⁸ Prim. prev: Oživljavanje romantičnih tendencija u književnosti i filozofiji (Walicki, 1994:353).

mladonacionalnim pokretom koji su Marx i Engels još u predgovoru *Komunističkom manifestu* nazvali lažnim (konzervativnim) socijalistima (Marks, Engels 2009). Mlada Engleska bila je specifična i homogena grupa ljudi. To je bilo dijelom zbog nemogućnosti da prošire bazu članstva i tako je ostala do kraja u pogledu članstva jako limitirana i malobrojna. Dolazeći iz aristokratskog miljea, svi njeni članovi osim Dizraelija bili su plemićkog porijekla. Nastupajući radikalno protiv instrumentalne logike Bethamovog utilitarizma za kojeg su držali da je amoralan i potencijalno društveno razoran, zagovarali su ideje koje bi se mogle nazvati socijal-romantizmom. Polazeći od glorifikacije feudalnih društvenih odnosa kao onih koji su počivali na koncepcijama pravednog viteštva, herojstva i društvene odgovornosti, pledirali su za odgovornu aristokratiju. Krilatica *noblesse oblige*, koju je izrekao Dizraeli opravdavajući Reformski akt iz 1867, zasnovana je na odgovornosti gornjih slojeva za deprivilegovane klase, više prava za radnike i dužnosti crkve prema siromašnim (Parry, 2000). Ideološki galimatijas mladonacionalnih pokreta govori o različitim kontekstualnim, kulturnim, vrijednosnim, ideološkim i epohalnim shvatanjima i percepcijama uloge društva i države kao i općenitih pogleda na naciju. Ovo uopćeno razmatranje ideoloških postulata ne može dati jasan odgovor na tendencije mladonacionalnih organizacija i pokreta, ali predstavlja dobar preludij za dublje razumijevanje suštinskih tendencija nacionalnih pokreta.

Dvoglavi neprijatelj

Propovjednici nacionalnog uzdizanja imali su uvijek dva neprijatelja, po Smithu (2010): vanjskog koji je često bio veliki Drugi, strani, imperijalni, i onog unutrašnjeg koji nije dijelio iste vizije, ideje ili poglede na način borbe za nacionalno oslobođanje ili čak na samu koncepciju nacionalnog. Kao što je O'Sullivan osuđivao neke stratume američkog društva, tako i Gaćinović iz „Mlade Bosne“ osuđuje legalizam srpske buržoazije i one stratume ogризle u materijalizmu i prvenstvu ličnog uživanja kao

kratkovidosti u odnosu na veliki pretpostavljeni nacionalni cilj. U Bosni i Hercegovini srpska buržoazija držala se većinom legalistički prema Austro-Ugarskoj, slično kao što je to bilo kod seljaka u Poljskoj u odnosu spram ruskih vlasti tokom ustanaka iz 1830. i 1849. Linija osude unutrašnjih protivnika bila je uvijek izvedena iz nacionalnog legitimiteta gdje su se onim koji su se suprotstavljali nacionalističkoj inteligenciji ispostavljale etikete izdajnika, plaćenika, odnosno pokušavao im se osporiti legitimitet. U ruskom i osmanskome slučaju protivnici revolucionarne nacionalne omladine bili su postojeći dinastički režimi koji su imali određeni legitimacijski kapital prvenstveno baziran u tradiciji i religiji kao instrumentima imperijalne autolegitimacije. Druga iskustva nacionalnih pokreta, kao što je „Mlada Bosna“, „Mladočesi“, „Mladoslovenski“, „Mlada Poljska“, razlikuju se od Mladorusa i Mladoturaka po tome što su ovi prvi spadali u manjinske etnije unutar imperija, dok su Turci i Rusi bile dominantne etničke grupe čime je uglavnom i njihova perspektiva bila ne toliko okrenuta pukom očuvanju identiteta, već njegovom repozicioniranju i modernom *bildungu*. Stoga su i mladonacionalne organizacije iz manjinskih etnija dominantno gajile separatističke, a nekada i iredentističke ambicije, dok su grupe koje su se konstituirale iz većinske etnije težile promjeni režima ili, u angloameričkom slučaju, njegovoj društvenoj senzibilizaciji i(li) teritorijalnom širenju. Borba protiv unutrašnjeg i vanjskog neprijatelja posebno je onemogućila Mladu Italiju da ostvari svoje zamisli ujedinjene republike zbog političke fragmentiranosti i dijela teritorije pod imperijalnom kontrolom Habsburga, a kasnije zbog snage i legitimiteta Kraljevine Italije zasnovane na uspješnom izvršenom nacionalnom ujedinjenju. Zaključujući o nacionalizmu kao ambivalentnom pokretu, A. D. Smith nas upućuje da su stremljenja mladih nacionalističkih grupa koje su razbile predstave njihovih očeva i organizacija kao: "Mlada Italija, Mlada Poljska, Mlada Mađarska i slično, križarski ratovi djece protiv starog poretka, svjedočili su o europskom Zeitgeistu revolucionarnog mesijanizma koji je mogao svršiti samo u terorističkom nihilizmu i etničkoj mržnji, osobito na etnički mješovitim područjima poput Balkana" (Smith 2003:101).

Metode djelovanja mladonacionalnih pokreta

Treba prije svega istaći da, kada kažemo metode, to znači da su različiti pokreti prihvatili shodno svojim ideološkim, kontekstualnim i drugim momentima najrazličitiji spektar djelovanja odnosno načina na koji su pokušavali svoje ideje politički artikulirati. Osnovna podjela može ići linijom diferencijacije između legalista i antilegalista. Podjela na ovaj način upućuje na to kako se mladonacionalna organizacija postavljala prema matičnoj državi na čijoj teritoriji je željela da provede svoj program. U legalističke organizacije spadaju prije svega Mlada Amerika i Mlada Engleska. Grupacija okupljena oko *Democratic Reviewa* podržavala je republikanske pokrete u svijetu, a tokom 1850-ih postali su frakcija unutar Demokratske stranke. *Manifest Destiny* kao ideja, po Wehleru, iskazuje legitimacijsku osnovu za teritorijalnu ekspanziju Sjedinjenih Država (Wehler, 2005). Ove političke zahtjeve kroz odnos Sjedinjenih Država prema podjeli Oregona, ratu sa Meksikom i pripajanje Teksasa možemo razumjeti ne samo kao načelo jedne grupe već princip koji je prožimao američki odnos spram svojih susjeda. Albert Weinberg i Hans-Ulrich Wehler tvrde da su Monroova doktrina i „Manifest Destiny“ međusobno tijesno povezani te da je „Manifest Destiny“ bio izgovor i apologija Monrove doktrine¹⁹ koja je zbog zauzimanja geopolitičke svoje pozicije morala širiti i teritoriju Sjedinjenih Država.²⁰ Evo kako je

¹⁹ Termin *Manifest Destiny* prvi put je korišten u eseju „Annexation“ objavljenom u *Democratic reviewu*. O'Sullivan smatra da je *Manifest Destiny* moralna ideja kao „viši zakon“ nad drugim te je tako i razumijeva. Pojmovnu simboliku ovog „manifesta sudbine“ potrebno je razumjeti i kroz objavljivanje u eseju „Annexation“. Ovaj simbolički narativ govori o jednoj apologiji teritorijalnog širenja Sjedinjenih Država koje je ne neki evropski, vojno-imperijalni, već naprotiv moralno imperativni/jalni „analog sudbine“.

²⁰ Figuriraju i drugačija shvatanja uloge *Manifest Destiny* i Mlade Amerike i snage njihovog utjecaja na proces formiranja politika. Tako po Fredericku Merku, to što su pokreti „All Oregon“ i „All Mexico“ propali govori o slabom utjecaju *Manifesta* na stvarnu politiku (Merk, Bannister, 1963). Međutim, u našim uvidima nisu isti pokreti ni bili toliko ideološki vezani za poruku *Manifesta* koji se naslanjao na demokratski princip O'Sullivanena. S obzirom na tezu iz teksta „Annexation“ (O'Sullivan, 1845) da oni narodi koji nisu sposobni

kreatorski „Manifesta“ vidio „organski“ način na koji će Sjedinjene Države širiti svoju teritoriju: „Ekspanzija Sjedinjenih Država biti će prirodna, kako se bijelci budu selili na zapad i svojim plugovima i puškama budu zadobili novu zemlju tako će se te teritorije pridruživati Sjedinjenim Državama“ (O'Sullivan, 1845). Pokreti koji su odbacivali legalizam kao metodu svog djelovanja i prihvatili vaninstitucionalne mehanizme prevrata, revolucije i terora nastajali su *obično* u onim zemljama koje ni na koji način nisu dopuštale opozicionim partijama da artikulišu svoje ideje u službenom prostoru javnih politika. Posebno snažno su nasilje prihvatili Mladorusi, Mladobosanci, Mladoitalijani, Mladoirci te Mladoturci. Prije nego se dalje upustimo u razmatranje nelegalističkih metoda, treba istaći da je Mlada Njemačka također pledirala za svrgavanje apsolutističke vlasti i sekularizaciju politike, ali sa porazom revolucionarnih kretanja 1848–1849. mogućnost političke artikulacije liberalnih tendencija Mlade Njemačke bila je onemogućena, dok su sa druge strane za njemački teatar i književnost otvorene nove stranice modernog socijalnog romana i dramskog realizma. Bitan element velikog broja mladonacionalnih pokreta jeste djelovanje u egzilu. Tako su Mladoturci i prije njih Mladoosmanlije, Mlada Njemačka, Mlada Italija djelovale u Parizu, koji je bio u prvoj polovini 20. stoljeća centar emigracione djelatnosti. Važnost geografije za egzil bio je u neminovnom ideološkom utjecaju na ove nacionalističke grupacije, što je utjecalo ne samo na njihovu viziju filozofije historije i političkog poretka već i na metode borbe koje su usvajali. Tako su

da sami izgrade svoju državu, ne trebaju ni biti aneksirani unutar federacije američkih država. Ako uzmemo u obzir taj argument, sasvim je jasno da cijeli Meksiko sa ogromnim brojem nebijelaca, katolika i neanglosaksonaca nije bio ni u kojem slučaju prihvatljiv da postane dio Sjedinjenih Država. Merk ide u daljnje odbacivanje važnosti *Manifesta* navodeći kako je imperijalizam nepatvoreno odbacivanje principa istog (Merk, Bannison, 1963). Ono što je problem sa ovom tvrdnjom jeste da zaboravlja kako *Manifest Destiny* nije konkretna politika, već njena apologija, kao što kaže Wehler (2005). Tako se američko imperijalno djelovanje u potpunosti naslanja na stvaranje „sigurnog prostora dominacije“ ili poznatijeg kao Monrova doktrina, kojem je upravo *Manifest* zajedno sa mesijanskom ulogom svjetskog nositelja plamena „demokratskog principa“ bio osnovna podloga.

ideje Louisa Augusta Blanquija (1805–1881) utjecale na viđenja političke borbe organizovane kroz male terorističke grupe disidenata, dok su u političkim koncepcijama anarhista posebno Proudhonovi koncepti bili jako popularni. Štaviše, Mladobosanci poput Gaćinovića direktno su od Kropotkina importirali ove koncepcije i način borbe, u ovom slučaju uparenim sa rasistički pojmljenom koncepcijom nacije i njenog oslobođenja od Habsburške carevine. Mladoturci su, baštineći modernističke koncepcije od Mladoosmanlija poput Namika Kemala i Ibrahima Sinasija, smatrali kako je najbolji metod borbe revolucionarni podvig avangarde koja se, paradoksalno po sultana, stvorila u vojsci, onoj društvenoj grupi čija je modernizacija bila prijeko potrebna da bi se odbranilo nekada veliko carstvo. Tako su ideje Francuske revolucije ovdje importirane kroz koncepcije republikanskog ideala i demokratije u turskom slučaju izdigli vojsku kao silu koja je trebala da ustoliči novi poredak. Mlada Rusija bila je poseban manifest koji je, pozivajući na otvorenu pobunu protiv apsolutizma, skoro profetistički predvidio blisku budućnost kazujući: *velika zastava budućnosti, crvena zastava, krenut će prema Zimskom dvorcu i istrijebiti njegovu stanovnike* (Yarmolinsky, 1956). Avraham Yarmolinsky, dajući značaj ovom radikalnom programu, cjelokupno poglavlje svoje knjige naziva „Uzmite vaše sjekire“²¹, geslom iz manifesta „Mlada Rusija“ koji poziva na krajnje nasilje i revolucionarni gnjev. Nekoliko dana poslije pojave pamfleta desila se serija velikih požara u Moskvi i Petrogradu, čak je i Dostojevski molio Čerlišeskiog da smiri svoje radikale. Još jedna grupacija zavjerenika imala je slične metode, štaviše napajala se sa istog revolucionarnog vrela ideja. Radi se o Mladoj Bosni koja je odbacivala legalizam i pravnu borbu²² kao osnovu svog programa djelovanja (Zgodić, 2003). Mlada Bosna nije bila hijerarhijski i jedinstveno uređena organizacija koja bi podrazumijevala jedinstveni lanac komandovanja i striktnu

²¹ Poglavlje 6, vidi Yarmolinsky, 1956.

²² Prema Latinki Perović, veze koje su uspostavljene sa Kropotkinom, koji je predstavljao drugu generaciju anarhista, za Mladobosance i srpske socijaliste generirale su plodno tlo za recepciju ideja terora koja je umnogome utjecala na ove prve i njihove koncepcije revolucionarne borbe (Perović, 1994).

hijerarhiju, već u skladu sa anarhističkim i blankističkim nihilizmom grupa je bila više zbir raznorodnih grupica spremnih da se bore za oslobođenje od tuđinske vlasti i stvaranje jedne jugoslavenske države (Babić, 1974). Ono što je važno za Mladobosance jeste opterećenost idejama nacionalnog oslobođenja, ali osim veza sa ruskom emigracijom značajan je bio inspirativni *spiritus movens* Garibaldijeve borbe i Mazzinijeve Mlade Italije kao poklične pjesme (Zgodić, 2003). Jakobinizam, koji je karakterizirao Mladoruse i Mladobosance, imao je jakog utjecaja i na grupu Mlada Irska koja je odbacivala stav stare konzervativne irske elite o legalnom djelovanju i prigrlila politike nasilja i terora kao validnog odgovora režimu u svakoj prilici.²³ Djelovanje Mlade Italije zasnivalo se također na ideji revolucionarnog prevrata nasilnim sredstvima, ali su posebno Garibaldijevi vojnici bili ustrojani i gajili određenu paramilitarnu koncepciju hijerarhije za razliku od anarho-terorističkih blankista koji su poricali autoritet i vojni ustroj. Ipak, za razliku od O'Brienove Mlade Irske, ruskih narodnjačkih blankista, srpskih i jugoslavenskih socijal-anarhista te Mladoturaka, Mazzini ističe kako nasilje treba upotrebljavati ograničeno i isključivo u svrhu ostvarivanja svevišnjih revolucionarnih ciljeva, inače se ono može pretvoriti u tiraniju i uzurpaciju slobode kakva je krasila monarhije kao osnovne oblike despotizma. Mazzinijevo „reduciranje“ korištenja nasilja kao sredstva za osvajanje i djelovanje bilo je izraz njegovih liberalnih i republikanskih uvjerenja koja su se protivila državi zamišljenoj kao represivnom aparatu naspram ideala zakona, pravde i slobode i to ne samo u kolektivnom već i u

²³ Pripadnici Mlade Irske bili podijeljeni u dva tabora, ali linija podjele, kao u turskom slučaju, nije bio odnos prema religiji i starom režimu, već kroz diferencijaciju viđenja načina borbe. Ista podjela dijelila je i jakobinske tendencije iz Mlade Rusije od Herzenovih pristaša okupljenih oko *Zvona* koje je izbjegavalo blankistički teror naspram igoovskog koncepta „vremena jedne ideje“ u kojem će biti provedena revolucija i zbačen autoritarni režim. Posebno je takozvana O'Brienova grupa odbijala da odbaci gerilski način borbe za nacionalno oslobođenje. Listovi *The Nation* i *United Irishmen* otvoreno su zagovarali gerilsku borbu, dok se nakon proljeća naroda 1848. otvaraju mnogi nacionalni klubovi širom Irske koji provociraju ideje nacionalnog oslobođenja i borbe za isto.

individualnom pogledu. Vjerovanje u vojsku kao moguću snagu revolucionarne avangarde gajili su ne samo Mladorusi²⁴ već i Mladoturci koji su kao koalicija heterogenih reformističkih grupacija na političku pozornicu stigli prevratom iz 1908. godine.²⁵ Svaki nacionalni pokret imao je vlastite prerogative, iskustva i izazove, tako da je i usvajanje različitih, heterogenih i divergentnih načina borbe i(li) ostvarivanja svojih interesa bilo u skladu sa mogućnostima i izazovima vremena i konteksta u kojem su djelovali.

Pogled na filozofiju historije

Ključne ideje jednog nacionalnog pokreta, poput mitoloških koncepcija zlatnog doba iz kojih historijskim ili božanskim pravom izvire htijenja nacionalnog mesijanizma, nezadrživo su povezane sa idejom filozofije historije. Filozofija historije bilo u svom hegelovsko-marksovskom, linearnom i(li) ničeanskom-sioranovskom, vječito vraćajućem kretanju, u svom okrilju nosi ideju svjetske povijesne uloge države i nacije. Američki primjer najeminentnije iskazan kroz frazu *Manifest Destiny* kao sudbinskog iskaza traži, pledira, zagovara, kako to govori John L. O'Sullivan (1813–1895) u tekstu *Democratic Principle*, da cijela historija treba biti revidirana, a sve moralne

²⁴ U slučaju Mladorusa povjerenje za izvršenje revolucionarnih želja povjereno je bilo „omladini“ i „vojsci“. U ruskom kontekstu, ostavljanje po strani širokih masa iz direktne pobune bilo je zbog prosvjetiteljskog uvjerenja da ideale demokratije i socijalizma mogu nositi samo oni slojevi društva koji imaju žar i snagu da mijenjaju stvari svojom voljom. Još je Karl Marx kritikovao Bakunjinu kao vođu anarhista Prve internacionale da za provođenje socijalne revolucije nije dovoljna volja revolucionarnih grupa nego i stvarni uvjeti koji pretpostavljaju da su proizvodne snage istrošile razvojne mogućnosti unutar kapitalističkih proizvodnih odnosa. Ovaj aspekt narodnjačkog socijalizma, čiji je Bakunjin tipičan predstavnik, vrlo je bitan budući da je Lenjin kasnije na osnovu istog razvio svoju teoriju socijalne revolucije i uloge avangarde.

²⁵ „Komitet za jedinstvo i progres“ bio je konglomerat različitih grupacija, iako heterogena grupacija imala je jedinstvenu nacionalističku pozadinu i unitarističku viziju države. Najveći broj članova organizacije dolazio je iz oficirskog kadra vojske.

istine i politička nauka razmotrene pod svjetlom demokratskog principa²⁶ (O'Sullivan, 1837). Upravo u ovom svjetlu recepcije supremacije uzvišenog „novog Izraila“ (Wehler, 2005) kao zaštitnika slabih i sile dobra javlja se ne samo politički zahtjev za širenjem teritorija države već i želja da ovaj politički mesijanizam prati autentična američka visoka kultura, književnost, literatura i umjetnost. Dvostruki paradoks mesijanističkog „zamišljanja američke imperije“, kao carstva slobode, leži u tome što je upravo samo ime „Mlade Amerike“ bilo direktno inspirirano evropskim nacionalnim pokretima, dok je njena koncepcija filozofije historije i mesijanske uloge američkog naroda i njegovih institucija izdvajana u mladohegelijanskim filozofskim aksiomima. Samo teritorijalno širenje Sjedinjenih Država kupovinom Luizijane, aneksijom Teksasa i rata sa Meksikom, aneksije i podjele Oregona nije samo širilo teritorijalnu državu i ostvarivalo „prirodan“ tok događaja već je ovo „širenje teritorije slobode“ *de facto* multipliciralo teritoriju na kojoj je dominiralo ropstvo. Nasuprot percepcije historije nacionalnih pokreta koji nisu imali breme nacionalnog oslobođenja, poljski filozofi²⁷ su favorizirali sistem zamišljen kao krug, a ne linearan koncept filozofije historije zbog čega bi se moglo desiti poimanje da je parčanje Poljske ne etapa,

²⁶ „Demokratski princip“ koji je zastupan kroz *United States Magazine and Democratic Review* ne predstavlja samo unutrašnje uređenje Sjedinjenih Država već i naličje božanskog plana za cijeli svijet (Wehler, 2005). Iz ove perspektive opravdavao se intervencionizam Sjedinjenih Država, ali se istovremeno ljubomorno čuvao prostor Monroeove doktrine od bilo koje strane/druge intervencije.

²⁷ Spoj francuske akcije i njemačke misli nije bio samo Heineov koncept, već izvorno mladohegelijanski stav. Njega su u bogatoj poljskoj filozofskoj tradiciji zastupali: Dembowski, Trentowski, Libelt, Ciezkowski, pokušavajući spojiti ideje nacionalnog oslobođenja inspiriranih francuskom revolucijom i filozofsku dubinu njemačke misli. Više u: Walicki, 1994. Nasuprot mladoruskog razumijevanja filozofije historije, nacionalističke grupacije koje su nastajale u narodima koji su bili pod tuđom imperijalnom vladavinom kao što su Mladoirci, Mlada Poljska, Mladočesi, Mlada Bosna, imale su u svom pogledu na svijet posebno istaknutu i naglašenu tendenciju ka nacionalnoj autonomiji budući da je jedino nacionalna država omogućavala opstanak malih naroda. Ovakve životne, realno-egzistencijalne apokaliptične slike o opstanku naroda nisu bile toliko izražene u percepciji Mladorusa, Mlade Engleske i Mlade Amerike.

već historijska zadatost, time nepromjenljivo stanje. *Za naciju podjarmljenu tvrdnja da je historija zadovoljila svoju svrhu bilo je apsurdno, a pristajanje na nju ravno autodestrukciji* (Walicki, 1994). Upravo su akteri Mlade Evrope, uključujući Mazzinija kao i Adama Mickiewicza, baštinili progresivno romantičarski koncept bratstva nacija (Walicki, 1994), dok je Mlada Evropa zajedno još sa Heineovom *Das Junge Deutschland* upravo ispunjavala taj utopijski cilj federalnih nacionalnih država. Postojale su razlike među protivnicima diktature, tako su Mladorusi odbacivali *Zvono* kao zastupnika liberalnih ideja koje zbunjuje istinske revolucionare. S druge strane, predvodnik *Zvona* (*The Bell*) Herzen odbacio je Mladu Rusiju kao manifest šilerovsko-babeufove retorike, ali nije odbijao mogućnost da će doći dan revolucije za koji valja život dati. Osnovno pregnuće unutar ruske nacional-revolucionarne misli bilo je u viđenju historije. Mladorusi su imali aktivistički stav zazivajući revolucionarna kretanja²⁸ uvijek i svuda, dok su Herzenove pristaše, s druge strane, prihvatale ideju revolucionarne borbe i svrgavanja apsolutizma, ali su igoovski smatrali „da će doći vrijeme ideje“ i da ne treba trošiti živote revolucionara prije datog trenutka. U suštini postoji jedno agresivno i neagresivno poimanje historije, ideja i njihovog dospijevanja. Mladoruske koncepcije pratila je „Mlada Bosna“ čije su djelovanje, osim recepcije blankističko-anarhističkih koncepata borbe, importirale i ultranacionalističke koncepcije srpskog mesijanizma, svete zemlje kao teološki recikliranih pojmova u politici. Posebno je Borivoje Jevtić isticao avangardističku ulogu idealističke omladine kao elite uz odbacivanje stojicističkog filozofskog diskursa koji je značio istovremenu recepciju smitovske „političke antiracionalizacije“. U turskom političko-idejnom miljeu od Mladoosmanlija iz 1870-ih do 1920-ih u potpunosti je došlo do promjene paradigme,²⁹ što se odnosi i na

²⁸ Mlada Rusija kao parče ilegalne literature na kraju manifesta poručuje: "Rusija, ona trči, ulazeći u revolucionarni period svoje egzistencije" (Yarmolinsky, 1956).

²⁹ Važan detalj koji je dao nadu i inspiraciju Mladoturcima je pobjeda Japana nad Ruskim carstvom 1904. godine. Ovaj događaj imao je barem dvojakoznačenje. Govorio je, prvo, o kraju evropocentričnog supremacijskog kruga i

potrebe same ideje nacionalnog koja se iz jednog multietničkog carstva našla u svojim teritorijama sa etničkom dominacijom pod stranom okupacijom i pod prijetnjom podjele zemlje. Kinross navodi da su postojale dvije osnovne struje mišljenja kod Mladih Turaka: jedna sa zapadnim idealom i druga sa istočnim idealom (Kinross, 1964). Ova podjela upravo ide rascjepom ličnosti Enver/Kemal odnosno pogledom na ulogu religije, historiju odnosno romantičarsko-herojski naspram realističkog stajališta. Dok su nacionalisti poput sociologa Ziyi Gokalpa (1875–1924) govorili o panturkizmu ili turanizmu, Kemal Ataturk je inspiraciju za koncepciju nacionalnog tražio na Zapadu. Teškim porazom u Prvom svjetskom ratu filozofija historije nije mogla biti nikakva hegelijanska *zadata* dimenzija,³⁰ već naprotiv rat i poslijeratna okupacija bili su za Ataturka prilika da se Turska ne samo oslobodi etnički neturskih teritorija, već da konačno prekine veze sa Orijentom i pridruži se modernom (zapadnom) svijetu. U tim koncepcijama Kemal Ataturk je za razliku od pjesnika Namika Kemala imao krajnje antagonističan stav prema islamu koji nije bio samo sa svojim simbolima (sultan, halifa) protivnik republikanizma, već i nepodesan i krajnje destruktivan duh neprimjenjiv za izgradnju jednog modernog društva. Upravo je nova društvena veza trebala biti ne religija već nacionalizam. Trebalo je izgraditi, engelsovski rečeno, „vitalan narod“ jer su samo oni sposobni da pokoravaju druge odnosno da budu samostalni i nepokoreni. Može se reći da je glavni cilj nacionalnih pokreta bila izgradnja nacije koja je neraskidivo povezana sa

jedne linearne datosti historije, a s druge strane, rođeno je mišljenje o supremaciji nacionalnih država nad golemim imperijama. Ovo drugo bilo je po Mladoturke jako bitno jer, iako je kontrola nad Bliskim istokom i Balkanom bila važna i bitna ako ništa iz prestiža, u krajnjoj liniji ona je nudila tom prostoru dvije opcije: turcizacija/asimilacija ili ekspulzija/separacija.

³⁰ Još od kako se u mladosti suočio sa francuskom filozofskom, političkom i književnom mišlju, Ataturk nije davao previše prostora njemačkom filozofskom romantizmu, a iz toga ni hegelijanskom historijskom determinizmu da utječu na njegovo mišljenje i ideje. Sličnih koncepcija držali su se poljski nacionalisti spajajući njemačku filozofiju i francusku akciju, dok je i sam Heinrich Heine bio pod jakim utjecajem Fouriera i Sen-Simona. O Ataturku više u biografiji koju je napisao Kinross, 1964, dok o poljskim nacionalnim filozofima više vidjeti u: Walicki, 1994.

izgradnjom države. I u ovom slučaju mogli bismo reći kako su svi mladonacionalni pokreti uistinu hegelijanski budući da u svakoj od njihovih koncepcija nacija bez države nije moguća kao nacija u punom smislu te riječi. Izgradnja nacije, iako jeste *bildung*, uvijek da bi izgradila dovoljno snažno društveno ljepilo, solidarnost i vezu, mora težiti da *naturalizira* svoje postojanje. Ovaj svojevrsni antiesencijalistički esencijalizam, koji derekonstruira nacionalni identitet možemo zvati još i modernizacijskim primordijalizmom kroz izgradnju dovoljno snažnih nacionalnih veza i mitova kako bi se na njima legitimirala nacionalna država koja *izvire iz tla* i koja je sa njim neraskidivo srasla. Ova mitologijska dimenzija nacionalnog identiteta koja predstavlja spoj simbolike i realnog, krvi i tla, teži da, brubakerovski rečeno, vlastiti identitet učini naturaliziranom, prirodnom, organskom, normalnom i zdravorazumski spoznatljivom datošću. Najvažnija pojava, zbiljsko i umno, koja je bila cilj, sredstvo i svrha procesa nacionalnog uzdizanja bila je *nacionalna država*. Samo viđenje vrste režima je nešto sasvim drugo. Ipak je većina mladonacionalnih pokreta preko Mlade Amerike, Italije, Poljske, Njemačke,³¹ Rusije težila ostvarenju republikanskog ideala, dok su propagatori Mlade Engleske, djelujući unutar parlamentarne monarhije, baštinili model koji je također bio inspiracija jednom dijelu režimske prodemokratske opozicije u Rusiji i Osmanskom carstvu. Ipak su Mladorusi smatrali, kako navodi Yarmolinski, da su Romanovi nesposobni da razumiju „moderne potrebe“, a neke od njih su federalna republika, eksproprijacija plemićke zemlje i njena podjela seljačkim zadrugama, socijalističke fabrike koje vode izabrani menadžeri, nacionalna garda koja bi trebala da zamijeni stajaću vojsku, emancipacija žena i javno obrazovanje djece, zatvaranje manastira te ukidanje braka i porodice (više u: Yarmolinsky, 1956). Pogled Mladorusa na državu bio je okićen idealima anarho-socijalizma i narodnjačke demokratije. Kao i

³¹ Heinrich Laube (1806–1884) pisao je roman *Das junge Europa*, a njegova pisanja kao i ona od Heinea i Bornea jako su kritikovala politički režim u Njemačkoj zbog čega su bili meta policijskih struktura i konfiskovani radovi. Uopće rečeno, francuski republikanizam umnogome je utjecao na liberalne koncepcije ograničene vlasti koje su slijedili Mladonijemci.

ruski, svaki pokret suočavao se sa vlastitim idiosinkratičnim društveno-političkim uvjetima u kojima je obrazovao svoje državotvorne ideje i zahtjeve. Tako je *Democratic Review* zagovarao da je najbolja najslabija vlada koja u skladu sa berlinovskom definicijom slobode pruža zaštitu svojih građana od drugih i od sebe same. Ovaj koncept slobode od i s njom povezane minimalne države i kroz dvadeseto stoljeće u Sjedinjenim Državama imao je svoje jake zagovornike poput Roberta Nozika. Zanimljiv slučaj „državotvornog pogleda“ figurirao je unutar „Mlade Bosne“. Ono što se može okarakterisati kao paradoks jeste da idejna koncepcija Mlade Bosne, za razliku od drugih mladonacionalnih grupa, nije bila pozicija nekog bosanskog nacionalizma, već jedne metaforične, poetske koncepcije ugnjetavane Bosne kao stare srpske zemlje. Ovaj stav Vladimir Gaćinović iznosi u „Kalendaru“ *Prosvjete* za 1911. u Sarajevu objavljeno 1910. godine (više u: Palavestra, 1965). Tako je bosanska identifikacija Mlade Bosne bila instrumentarij srpske nacionalne identifikacije kao one neupitno važnije (Zgodić, 2003). Koncepcija vlasti unutar „Mlade Bosne“ bila je u potpunosti podređena nacionalnom pitanju osim za Dimitrija Mitrinovića koji je iskazivao antiapsolutističke stavove. S druge strane, Gavrilo Princip tokom suđenja kazao je kako je on jugoslavenski nacionalist i da ga nije briga za formu države osim da mora biti slobodna od Austrije (Banac, 1988). Gaćinović i Jevtić nisu smatrali da je bitan oblik vlasti u zamišljenoj srpskoj državi, već da je to sporedno pitanje naspram ideje nacionalnog oslobođenja od Austro-Ugarske (Zgodić, 2003, Palavestra, 1965). Međutim, državotvornost za sve članove Mlade Bosne osim za Mitrinovića³² podrazumijevala je koncepciju nacionalnog oslobođenja neraskidivo povezanu sa procesom brubakerovske *un-mixacije* i(li) „oslobođenja“ od etničkih nesrba na prostoru „zamišljene srpske države“ uz jako prisutne i figurirajuće „rasne teorije nacije“ (Zgodić, 2003:556). U okviru mladoturskih predstava o državi,

³² Mitrinović je gajio liberalne prozapadne koncepcije uz odbijanje karlajlovskih srednjovjekovnih mitova Jevtića i Gaćinovića uz kritiku šovinizma i oficijelne srpske politike za koju kaže da „boluje od oskudice misli“ (Mitrinović u Palavestra, 1974:29), te izražavajući kritiku autoritarizma.

posebno njenoj kemalističkoj imaginaciji, može se reći kako je moderna unitaristička Turska izgrađena na općoj mobilizaciji ljudstva u totalnom ratu uključujući i žene i maksimalizaciju napora cijele zemlje u ostvarivanju zahtjeva rata, što je dovelo do kreiranja/rađanja nacije. Uistinu su, kako je to ustvrdio Charles Tilly (1985), ratovi stvarali državu, a u ovom slučaju naciju/državu.³³ Ono što karakterizira mnoge mladonacionalne pokrete nije samo njihovo iskazivanje nacionalnog htijenja i uzdizanja, emancipacije i priznanja za vlastitu naciju već i specifičan književno-poetski način na koji su pripadnici mladonacionalnih organizacija putem socijal-realističkog romana Gutzkova ili Heinea, u Americi Walta Whitmana, u Turskoj Namika Kemala, na prostoru Rusije putem pojave nihilizma i blankizma kod Turgenjeva i Černišeskog ili romantičarsko-nacionalističkih imaginacija Vladimira Gaćinovića i drugih tražili najbolji način izražavanja ali i prenošenja vlastitih strepnji, ideja i osjećaja na, već tada šire pismenu i obrazovanu publiku. Nije čudo onda što su nacionalni oci težili da prošire slovo u narodu³⁴ kako bi artikulirana nacionalna misao uspjela da dopre do svakog čovjeka. Stoga se širenjem obrazovanja i pismenosti, velikim brojem novina, revija, listova i nedjeljnika³⁵ pružila propagatorima

³³ Na kongresu u Erzurumu usvojen je „Nacionalni pakt“ (vidi: Appendix u Kinross) koji predstavlja osnovu buduće države. Na osnovu te platforme bio je potpisan i sporazum sa boljševicima uz dogovor o sprečavanju stvaranja bilo kakve armenske države, dok je Sporazumom u Lozani dogovorena razmjena stanovništva sa Grčkom, uz neizostavne promjene karaktera cijelog društva kroz molitve na turskom, populizam, preimenovanje gradova i ličnih imena iz osmanskog doba, emancipaciju žena i dokidanje islamske nošnje, stvaranje nove srednje klase kao osnove za razvoj modernog vesterniziranog nacionalno-državnog koncepta.

³⁴ Pokret Mlada Rusija izrodio se iz kruga moskovskih studenata. Oni su uspostavili „Nedjeljne škole“ u kojima su podučavali odrasle. Yarmolinsky pretpostavlja da je bilo oko tri stotine takvih škola (više u: Yarmolinsky, 1956). Kasnije je vlada zatvorila „Nedjeljne škole“ jer je u njih nekoliko otkrivena antirežimska propaganda, dok su radikalni listovi uz njih, najpoznatiji *Sovremenik*, bili suspendirani.

³⁵ „Začeci turskog nacionalizma očituju se u pojavi živahne tiskare na vernekularu u Istanbulu 70-ih godina 19. stoljeća“ (Anderson, 1997:76). To je značilo odbacivanje osmanskog službenog jezika, a njihov osnivač Ibrahim

nacionalnog svojevrsna metoda, način, put, na kojem su mogli narodni, etnički sentiment i osjećaj vlastitosti idejno izraziti i formulirati nacionalni identitet i njegov odnos spram velikog Drugog, koji je često bio imperijalni/strani/nerazumljivi drugi (jezik). Andersonovski nastavljajući se na ovo razumijevanje mladonacionalnog pokreta, možemo reći da je vernakular odnio pobjedu nad latinskim u Austriji, francuskim kod ruskog plemstva i službenim osmanskim jezikom. Naravno da je u to vrijeme razbijanje elitizacije, nijemosti imperijalnog jezika i(li) u Americi u zavisnosti od engleske visoke imperijalne kulture imalo za posljedicu prizivanje i proizvođenje naroda u *politički demos* odnosno naciju. Taj golemi *travail* je izveden uklanjanjem imperijalnih jezika visoke kulture i tronizacijom vernakulara u oficijelne, državne, a Seton-Watson bi rekao službene jezike i politike (više u: Seton-Watson, 1980), čime je običnom puku postao razumljiv jezik (njegove) države. Na ovaj način etnija uz jezik i kulturu dobila je i svoju modernu nacionalnu državu. Jezik je kod nacionalnih pokreta posebno bio bitan gdje je činio *differentiu specificu*. Tako je u bilo u turskom slučaju gdje je politika turkizacije ne samo stvorila unutrašnje napetosti³⁶ već i bila glavni faktor razlikovanja i etničke akulturacije i time stvaranja percepcije nacionalnog identiteta.³⁷ Nacionalizam je po Gellneru nedvojbeno kulturni fenomen, a nikada ne trebamo zaboraviti Weberovu tvrdnju da je kultura ono što čini cijelu razliku (više u: Weber, 2006). U ovom slučaju nacionalna kultura jeste osnovna spoznajna matrica pojedinca, zajednice i društva u cjelini. Kroz snagu ove veze, moć dihotomije mi/ne-mi ogleda se uspješnost cjelokupnog nacionalnog projekta, a po nacionalnim ideolozima i njegova državotvornost. Jedan takav fenomen zazivanja nacije kroz izazivanje javnih protesta bio je jako raširen

Sinasi bio je francuski student, što je posebno značajno uzimajući u obzir način i percepciju modernosti koje su novine pledirale. Tokom 1878. bilo je čak sedam listova na turskom jeziku u samom Istanbulu.

³⁶ Više o ovim odnosima u: Kayali, 1997.

³⁷ Kasnije će sa Ataturkom doći do mitologizacije jezika gdje će se iz takozvane „the 'great Sun' theory, which viewd all European languages as repositories of Turkish genius“ (Joshua Fishman, 1996:68) tražiti historijsko tlo turske posebnosti.

od Mlade Irske, Mladoslavenaca³⁸, Mladoturaka i Mlade Bosne.³⁹ Fenomen proizvođenja nacije kao grupe, ideje, smisla i akcije jako su koristili Mladi Irci i turski nacionalisti pod Kemalom Ataturkom. U prvom slučaju organizovani su takozvani *Monster meeting* koji su ustvari bili mitinzi gdje se obrazovao smisao irske posebnosti, može se reći kako su zabrane od vlasti cementirali britansku poziciju velikog Drugog. Slično je bilo i u Anadoliji gdje je Ataturk putem telegrama različitim vojnim detašmanima tražio da se konstantno organizuju protesti, okupljanja, a telegramima zatrpavaju strane okupacione uprave i vlada u Istanbulu kako bi se pokazao otpor prema okupatorima i u krajnjoj liniji oblikovao novi društveni konsenzus baziran na nacionalnom sentimentu. Ovo zazivanje „nacionalnog“ kao grupnog, nastajući kroz demonstrativan protest baštini i suptilnu poruku o kakvoći „nacionalnog bića“ koristeći reaktivan otpor stranom, tuđem, drugom, kako bi unutar demonstrantskih mijenja kristalizirala svijest o potrebi i samu potrebu o nacionalnom grupstvu. Djelujući matricom poduzetnika, ovi nacionalisti su shvatali važnost javnog prostora koji ispunjen nacionalnim performansom nije samo puki instrumentarij mase u borbi za vlast već istinski iskaz političkog ontologiziranja mase u politički narod. Još je Sartre dijelio društvene serije i društvene grupe. Drugi za razliku od prvih na bazi zajedničkog pogleda, percepcije, cilja, ideje, razumijevanja, proizvođenja u krajnjem slučaju penetriraju javni prostor s ciljem da isti iskoriste za ispoljavanje vlastitih težnji i želja. Upravo vodeći se istim razumijevanjem, Ataturk i O'Brien, među ostalim, razumijevali su težinu nacionalne „volje za moć“ kao iskaza političke zrelosti jednog ochlosa, populusa i njegove metamorfoze iz pasivne, anestetizirane društvene serije u aktivnu, voluntarističku društvenu grupu.

³⁸ Mladoslaveni su 1868–1871. organizirali masovne skupove i bili jako uspješni mobilizirajući šire narodne krugove za nacionalni interes.

³⁹ Za vrijeme aneksione krize pripadnici Mlade Bosne aktivno su nastojali sa drugim nacionalističkim grupama organizovati proteste i demonstracije iskazujući protivljenje odluci o aneksiji Bosne i Hercegovine.

Koncepcija herojskog – Karlajl, Mazzini, Ataturk, Gaćinović

Izgradnja nacionalnog simboličkog kapitala neraskidivo je povezana sa književnim i poetskim *bildungom* nacionalne epike. Osnovni smisao epskog je izdizanje slučajnog, kontigentnog, kojeg „magija nacionalizma pretvara (...) u sudbinu“ (Anderson, 1997:8). U ovom smislu idealiziranja ličnosti nacionalne borbe posebno je zanimljiv utjecaj Tomasa Karlajla⁴⁰ i idealiziranog kulta heroja i samog razumijevanja historije na Jeftića i Gaćinovića, što je izgradilo ideju o potrebi legendarnog lika heroja, a što je za Mladu Bosnu bio anarhista Bogdan Žerajić.⁴¹ Nacionalni heroj kao revolucionarni mesija koji uzdiže revoluciju koja kao takva nikad ne nastaje u masi i njenoj ojađenosti, već iz misli novog tipa srpskih ljudi. Kada se govori o herojskom, često bi se pomislili na neki historijski ahilovski koncept kao što je bio Oguz Kan za Turke. Međutim, za izranjajuću naciju mnogo su bitniji oni heroji čija je mesijanska uloga uzdignuta iz sadašnjosti. Takav razvoj „legende“, mesijanskog, herojskog kao jednog kulta ličnosti jako je izražen i karakterističan za modernu tursku državu i ulogu Kemala Ataturka. Međutim, književna dimenzija ovisi od realnih društvenih uvjeta i potreba, tako je herojska simbolika u romanu *Šta da se radi* Čerņišeskog ili lik Bazarova u Turgenjevom romanu *Očevi i djeca* kao vjesniku novog vremena, a umnogome se razlikuje od dotada književno figurirajućih likova Gogoljevog *Buljbe* ili romana Dostojevskog, jer napuštaju sankto-sakralna poimanja života, uloge cara, crkve, porodice i uloge samog čovjeka u društvu. Figurirajuće shvatanje nacije kao kolektivne ličnosti ili kolektivnog uma kao neke jednoobrazne jasno

⁴⁰ Utjecaj Karlajlovog romantiziranja viteštva, herojstva i časti imalo je ne samo inspirirajuće modele kao ličnosti nacionalnog mesijanstva nego i ulogu društvenog vezivanja, koje predstavlja ne samo simbolički relikv već i realnu dimenziju koja se ogleda u vođenju nacije kroz teška iskušenja. Adam Mickiewicz govori o herojskom mesiji kao „lađi spasa“ koji bi Poljsku proveo kroz vrijeme krize i neizvjesnosti (više u: Walicki, 1994).

⁴¹ Gaćinović je napisao brošuru „Smrt jednog heroja“ posvećenu Bogdanu Žerajiću, koji je 1910. izvršio atentat na austrougarskog generala Marijana Varešanina. Članovi „Mlade Bosne“ su i prije samog atentata na nadvojvodu Franca Ferdinanda uspostavili kult i zaklinjali se na grob svog heroja.

uokvirene i zatvorene ličnosti, a ne grupe ponekad nejasnih membrana, jedno je od glavnih instrumenata kognitivne matrice koju nam nameće lik heroja ili oca nacije. Stoga, vraćajući se na našu početnu organicističku vizuru, definiramo naciju kao Jednog, kao tijelo i duh, ali i zazivamo Jednog/svakog kroz naciju. Ovo je osnovni postulat naturalizacije shvatanja nacije kao biološke datosti po sebi koja bez obzira na historijske prilike gradi svoj, različit, idiosinkratičan identitet.

Završna razmatranja – krajnji ishodi mladonacionalnih kretanja

Mladonacionalni pokreti često su nosili različite ideološke predznake, djelovali na različite načine i poimali naciju nekada organicistički, a nekada instrumentalno-modernistički. Oni u suštini predstavljaju i većinom u sebi subsumiraju osnovne elemente nacionalne borbe koja će izroditi nove nacije ili probuditi u njima etnički identitet i uputiti ih ka političkom organiziranju u etničkim kategorijama. Jasno je da političko organiziranje zajednice, njeno resursno usmjerenje za etničkim ciljevima daje ono što Walker Connor naziva osnovnom za koncipiranjem nacije, a onda i nacije/države (više u: Connor, 1994). Uspjesi mladonacionalnih pokreta bili su različiti; kako je prvi val liberalnih, oslobodilačko-unificirajućih paradigmi nestao pod žestokim reakcijama dinastičkih imperija, u Americi je „profetizam“ Mlade Amerike našao plodno tlo u američkom metanacionalnom poimanju „novog izraila“. S druge strane, drugi nacionalni pokreti poput Mladoslavenaca nestali su krajem 19. stoljeća nalazeći se sa svojim liberalnim konceptom bez dovoljne „demotičke“ podrške između mnogo ratobornijih marksističko-socijalističkih i konzervativno-klerikalnih strujanja. U dvadesetom stoljeću Mladoturci su predstavljali paradigmu uspješnog pokreta, ali je njihovo reformsko djelovanje srušila romantičarska vizija i Enver-pašino igranje rata. Tek je sa Ataturkom i borbom za nacionalno oslobođenje, nacionalizam u potpunosti zavladao društvenim bićem naroda, koji još 1900. po Lewisu bio nacionalno

u potpunosti neosviješten osim u krugovima istanbulske inteligencije (Lewis, 1968). Ruski anarhizam, blankizam i nihilizam, spajajući se u smrtonosnu ideologiju terora i nasilja, pokušao se atentatima obračunati sa carizmom, ali je tek poraz od Japana uništio „božanski legitimitet“ Romanova i utrao put revolucionarnim kretanjima 1917. Ono što su boljševici naslijedili od Mladorusa i drugih revolucionara jeste jakobinska politika terora. Simbolika „mladosti“ do danas je ostala fetiš nacionalizma ne samo kroz ideje nacionalnog oslobođenja već i na permanentnom voluntarizmu omladine kao garancije reprodukcije nacionalističke ideologije. Zbog ovog označitelja „životnosti“ koji ispunjava označenu „mladost“ ovaj pojam ostaje duboko urezan u socijalnu reperpetuaciju i njenu imaginaciju spram kategoričkih vrijednosti relacije mi – drugi.

Literatura

1. Anderson, Benedikt (1998), *Nacija: zamišljena zajednica*, Plato, Beograd.
2. Babić, Nikola (1974), „Osvrt na mjesto i ulogu Mlade Bosne u istoriji naroda BiH“, Pregled, br. 7-8, Sarajevo.
3. Banac, Ivo (1988), *National question in Yugoslavia: Origins, History, Politics*, Corenll University Press.
4. Brubaker, Rogers (2004), *Ethnicity as Cognition*, University of California, Los Angeles.
5. Brubaker, Rogers (2009), *Ethnicity, Race and Nationalism*, UCLA, Los Angeles.
6. Connor, Walker (1994), *Ethnonationalism: The Quest for Understanding*, Princeton, Princeton University Press, New Jersey.
7. Danbom, David B. (1974), *The Young America Movement*, Journal of the Illinois State Historical Society, septembar, Vol. 67 Issue 3.
8. Davis, Richard (1987. i 1988), *The Young Ireland Movement, Dublin and Totowa*, Gill and Macmillan & Barnes and Noble, New Yersey.
9. Eyal, Johnatan (2007), *The Young America Movement and the Transformation of the Democratic Party 1828-1861*, Cambridge University Press.
10. Fishman, Joshua (1996), „Ethnicity as Being, Doing, Knowing“, u: Hutchinson J, and Smith A.D., eds. Oxford University Press.

11. Gellner, Ernest (1983), *Nations and Nationalism*, Basil Blackwell, Oxford:
12. Gellner, Ernest (1997), *Nationalism*, New York Univeristy Press, New York.
13. Horsman, Reginald (1981), *Race and manifest destiny: The origins of American racial Anglo-Saxonism*, Harvard University Press.
14. Ignotus, Paul (1972), *Hungary*, Praeger, New York/Washington.
15. Kayali, Hasan (1997), *Arabs and Young Turks: Ottomanism, Arabism, and Islamism in Ottoman Empire, 1908–1918*, University of California Press, Berkley.
16. Kedourie, Elie (1994), „Nationalism and Self-determination“, u: *Nationalism*, Hutchinson J, and Smith A.D., eds. Oxford University Press.
17. Kinross, John Patrick, Douglas Balfour Lord (1964), *Ataturk The Rebirth of A Nation*. Weidenfeld and Nicolson.
18. Lewis, Bernard (1968), *The Emergence of Modern Turkey*, Oxford University Press.
19. Lyotard, Jean-Francois (1990), *Postmoderna protumačena djeci: Pisma 1982–1985*, August Cesarec, Zagreb.
20. Mack Smith, Denis (1994), *Mazzini*, Yale University Press.
21. Marks, Karl, F. Engels (2009), *Komunistički manifest*, Centar za liberaterske studije, Beograd.
22. Merk, Frederick, L. Bannister (1963), *Manifest Destiny and Mission in American History: A Reinterpretation*, Harvard University Press.
23. Mitrinović, Dimitrije (1908), „Demokratizacija nauke i filozofije“, *Bosanska vila*, 1908. u: Palavestra Predrag (1965), *Književnost Mlade Bosne*, Hrestomatija, Sarajevo.
24. O'Sullivan, John L. (1838), *The Democratic Principle – The Importance of Its Assertion, and Application to Our Political System and Literature*. United States Magazine and Democratic Review, preuzeto sa: <http://facweb.furman.edu/~benson/docs/demrev.htm> (10. 4.2013, 12:30).
25. O'Sullivan, John L. (1845), *Annexation*, United States Magazine and Democratic Review 17, no. 1, July-August 1845:5–10.
26. Palavestra, Predrag (1965), *Književnost Mlade Bosne*, Hrestomatija, Sarajevo.
27. Parry, J. P. (2000), „Disraeli and England“, *The Historical journal*, 43 (3): 699–728.
28. Perović, Latinka (1994), „Srpsko-ruske revolucionarne veze“, *Prilozi za istoriju narodnjaštva u Srbiji*, Službeni list SRJ, Beograd.

29. Ravlić, Slaven (2003), „Suvremene političke ideologije“, Politička kultura, Zagreb.
30. Schwarzmantel, John (2005), *Doba ideologije: političke ideologije od američke revolucije do postmodernih vremena*, AGM, Zagreb.
31. Seton-Watson, Hugh (1980), *Nacije i države*, Globus, Zagreb.
32. Smith, D. Anthony (2003), *Nacionalizam i modernizam: Kritički pregled suvremenih teorija nacija i nacionalizma*, Fakultet političkih znanosti, Zagreb.
33. Smith, D. Anthony (2010), *Nacionalni identitet*, Biblioteka XX vek, Beograd.
34. Sukru M. Hanioglu (2001), *Preparations for a Revolution*, The Young Turks, 1902-1908. Oxford University Press.
35. Tilly, Charles (1985), *War Making and State Making as Organized Crime*, University Press Cambridge, Cambridge.
36. Walicki, Andrzej (1994), *Philosophy and romantic nationalism: the case of Poland*, University of Notre Dame Press.
37. Weber, Max (2006), *Protestantska etika i duh kapitalizma*, Hlad i sinovi, Zagreb.
38. Wehler, Hans-Ulrich (2005), *Nacionalizam: Povijest, oblici, posljedice*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb.
39. Yarmolinsky, Avrahm (1956), *Road to Revolution: A Century of Russian Radicalism*, preuzeto sa:
<http://ditext.com/yarmolinsky/yar0.html> (15. 5. 2013, 14:40).
40. Zgodić, Esad (2003), *Bosanska politička misao: Austrougarsko doba*, DES, Sarajevo.